

Л. Л. Івашина, Л. Г. Бишовець
Черкаський державний технологічний університет

О. Г. Оліферчук

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Київ

РИНОК МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ: АСОРТИМЕНТ ТА ЯКІСТЬ

У статті проаналізовано асортимент та якість молочної продукції в Україні, визначено фактори впливу на їх формування. Розглянуто законодавчу базу, що регулює державні відносини в галузі на внутрішньому та зовнішньому ринках. Досліджено тенденції розвитку молочної галузі за останні роки та вплив війни на внутрішній попит на молочну продукцію й на цінову політику. Окреслено перспективи розвитку галузі. Вивчено досвід взаємодії вітчизняних виробників із країнами ЄС. Метою представленої роботи є дослідження основних проблем сучасного ринку молочної продукції, аналіз факторів впливу на формування асортименту та якості молочної продукції в Україні. Під час проведення наукового дослідження було використано абстрактно-логічний, інформативно-аналітичний методи, метод статистично-економічних групувань системного та порівняльного аналізу, узагальнення, синтезу, графічний метод для демонстрації результатів дослідження. Теоретичною і методологічною основою даного дослідження стали наукові публікації, праці вітчизняних і закордонних вчених з питань динаміки розвитку молочної галузі та ринку молока і молочних продуктів, дані Державної статистичної служби України та Асоціації виробників молока. Зростання попиту на українську молочну продукцію на зовнішньому ринку стимулює розвиток виробництва. Вимоги до якості продукції, як до одного з основних чинників впливу на здоров'я населення, формують у споживачів потребу в органічних продуктах харчування. Тому в Україні виробники все більше спрямовують свою діяльність саме на цей сектор, що потребує впровадження інноваційних технологій, або реконструкції старих, що у свою чергу, веде до позитивного іміджу брендів як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках. Розвиваються партнерські зв'язки, розширюється асортимент, підвищується якість – ринок насичується, розвивається й стабілізується. Зростає конкурентоспроможність та обсяги виробництва. Виведення продуктів на зовнішні ринки потребує чіткого дотримання міжнародних стандартів якості та безпеки продуктів, аби бути конкурентоспроможним на ринках Європи. Задля забезпечення Сталого розвитку необхідно глибоко і всебічно аналізувати ситуацію та прогнозувати всі критичні точки виробництва. На основі проведеного аналізу статистичних даних та вивчення експертних оцінок діяльності ринку нами виділено основні фактори впливу на ріст економічних показників виробничої діяльності та підвищення якості молока і молочної продукції. Подальші наукові дослідження щодо розширення асортименту молочної продукції сприятимуть більш повному задоволенню споживчих потреб населення, що у свою чергу сприятиме збагаченню меню ресторанів якісними молокопродуктами та розвитку культури їх споживання. Результати дослідження можуть бути корисними для працівників сфери ресторанного бізнесу, науковців, викладачів і студентів спеціальностей «Технології харчування (в ресторанному господарстві)», «Харчові технології», «Готельно-ресторанна справа».

Ключові слова: молочна галузь, молоко, молочна продукція, асортимент, якість молочної продукції, ресторанне господарство.

Постановка проблеми та її актуальність. Актуальним на сьогоднішній день є вивчення проблем, з якими стикаються виробники молока та молочних продуктів та пошук шляхів їх подолання. Молочна промисловість України є однією з провідних у структурі галузі харчування. Від розвитку ринку молочної промисловості залежить забезпечення населення важливими продуктами харчування, які виробляються з молока. На його функціонування впливають наступні чинники: стан молочного виробництва, ринкова інфраструктура, платоспроможність споживачів продукції та ін. Молочні продукти виступають як кінцевим продуктом (молоко, йогурт) так і сировиною для інших продуктів (кондитерські вироби, піца), що залишає їх одними з важливих складових споживчого кошика населення. Ринок молочних продуктів різноманітний та досить конкурентний, характеризується тим, що повністю забезпечується продукцією товаровиробника України.

Забезпечення якості, безпечності та конкурентоспроможності молочної продукції є одним із головних факторів розвитку молочної промисловості в умовах ринкової економіки. У процесі виробництва молочної продукції та задоволення попиту населення постійно підвищуються вимоги до якісних показників. Ефективною системою, що забезпечує безпеку та якість харчових продуктів під час виробництва сировини, переробки, зберігання, транспортування та використання, є НАССР. Також гарантом забезпечення якості продукції стали міжнародні стандарти серії ISO, які активно впроваджуються молокопереробними підприємствами України.

Сучасний стан розвитку виробництва молока в Україні, на жаль, супроводжується негативними тенденціями: через військові дії знизилось поголів'я корів та кіз, втрачено частину молокопереробних підприємств. У молокопереробній промисловості України на сьогодні завантажені роботою дві третини вцілілих

виробництв, згідно з даними Співпраця Молочних Підприємств України (СМПУ) [15].

Однак є і позитивні тенденції: Швейцарія в межах пілотної програми QFTP, що впроваджується FiBL у партнерстві із SAFOSO AG, надає фінансову підтримку та орієнтує українських виробників харчових продуктів, у тому числі й молока та молочних продуктів, на випуск органічних продуктів та продуктів з доданою вартістю. Така співпраця виводить вітчизняні продукти на зовнішній ринок та забезпечує їхню високу якість [19].

Оскільки ситуація, яка склалася на ринку молочної продукції відносно попиту, пропозиції, рівня цін, товарних запасів, становище основних фірм конкурентів постійно змінюється, виникає необхідність періодично аналізувати поточну ситуацію та перспективи розвитку даної галузі. Саме тому вивчення проблем розвитку молочної галузі, розширення асортименту молочної продукції, а також виявлення перспектив та формування стратегії її розвитку є досить актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить широко займаються дослідженням питання розвитку та регулювання діяльності підприємств харчової та переробної промисловості як вітчизняні, так і закордонні науковці. Головні питання та проблеми конкурентних зв'язків, підвищення якості та впровадження системи управління якістю на ринку молочної продукції досліджувалися в роботах В. М. Литовченко [10], Л. А. Козаченко та Ю. Ю. Чебан [9], І. В. Федулової [20], М. Г. Павличенко [11], Т. Л. Керанчука [7], С. А. Стахурської [16], С. О. Степанчука [17], Л. М. Закревської [3], А. В. Карпенко [6]. Основні фактори процесу зростання молочної галузі та ринку молока досліджувалися в працях В. М. Бондаренко [2]. Питанням державної підтримки виробників молока опікувалися М. Ю. Стецюк [18], М. Ю. Соколова та А. С. Пономаренко [12, 14], Ю. Кернасук [8].

Попри значну кількість досліджень, що вивчають ринок молока та молочної галузі, виникає потреба у чіткому розумінні особливостей формування асортименту молочної продукції в Україні в сучасних умовах, визначенні чинників, що розвивають вітчизняний ринок молочної продукції та формують її якість.

Тому, у статті нами структуровано та систематизовано фактори й ризики, що впливають на розвиток ринку молочних продуктів під час війни.

Метою статті є дослідження основних проблем сучасного ринку молочної продукції, аналіз факторів впливу на формування асортименту та якості молочної продукції в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Молочна промисловість України посідає одне з провідних місць у вітчизняній харчовій промисловості. Завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам та розвинутому тваринництву, Україна має значний потенціал для виробництва якісної та конкурентоспроможної молочної продукції. Молочна продукція завжди була важливою складовою раціону людей, оскільки містить багато корисних речовин, необхідних для здоров'я організму. Україна, як аграрна країна, відома своїм багатим асортиментом молочних продуктів. Вона входить до переліку провідних країн світу за обсягами виробництва молока і є потужним експортером продукції переробки молока. У таблиці 1 наведено основні показники діяльності ринку молочної в Україні [1].

Однією з головних особливостей ринку молочної продукції в Україні є те, що основу ринку становлять продукти вітчизняного виробництва [4]. Проте, асортимент молочної продукції в Україні постійно змінюється і розвивається під впливом різних факторів. У структурі готової продукції найбільшу частку займає молоко та вершки різних видів і жирності, наступна позиція у частці виробництва готової молочної продукції належить групі кисломолочних продуктів – йогуртам, кефірам, сметані тощо. Третю сходинку за обсягами виробництва розділяють морозиво та сири. Найбільшого скорочення виробництва зазнають тверді сорти та виробництво плавленого сиру. Досить стабільним залишається лише виробництво свіжих неферментованих та кисломолочних сирів. Це зумовлено постійно зростаючим тиском на внутрішній ринок імпортової пропозиції якісних сирів за конкурентною ціною з країн ЄС, особливо з Польщі.

В 2014 році була підписана Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Згідно до обов'язків в рамках Угоди про асоціацію Україна повинна була гармонійно

Таблиця 1 – Основні показники виробничої діяльності ринку молочної продукції за 2023 рік

Показник	Величини виміру	Натуральні величини
Загальне виробництво молока	млн т	7,41
Загальне поголів'я корів	млн голів	1,29
у тому числі на підприємствах	млн голів	0,38
у тому числі на підприємствах сертифікована органічна	тис. голів	2,8
Кількість підприємств з виробництва молока (понад 5 корів)	одиниць	1309
включення до підприємств сертифікованих органічних підрозділів		6
Середній розмір молочної ферми	корів	300
Середньорічний надій молока на одну корову по підприємствах	кг/корову	7345
Середньорічний надій молока на корову на підприємствах сертифікованих органічних	кг/корову	4783
Споживання молока на душу населення	кг/душу/рік	192
Населення	млн чол.	33,2

поєднати своє законодавство з положеннями Регламенту (ЄС) № 853/2004, про встановлення спеціальних гігієнічних правил для харчових продуктів, в тому числі сирого молока та молочних продуктів. Під час підписання даної Угоди не було враховано реальної ситуації в приватних селянських господарствах в нашій країні. На відміну від України, в країнах Європейського Союзу, ніхто не здає молоко від однієї корови. Як приклад, в Польщі в сімейних фермах утримують від 25 до 50 корів, у скандинавських країнах від 50 до 100. Що дає можливість механізувати процеси утримання, доїння корів і відповідно є можливість отримувати молоко-сировину високої якості.

Для забезпечення якості молочних продуктів в Україні діють Закони «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», «Про молоко та молочні продукти». Також існує велика кількість чинних стандартів на молоко та молочні продукти – близько 250, включаючи ДСТУ, ГОСТ, ТУ. Вимоги до молока встановлені в ДСТУ 3662–97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі»; основні вимоги до продуктів з молока встановлені в державних стандартах, прийнятих у 2005–2008 рр.; також, вимоги до маркування продукції встановлено в ДСТУ 4518–2008 «Продукти харчові. Маркування для споживачів» [2, с. 347].

У 2019 році набули чинності вимоги до безпечності та якості молока і молочних продуктів, які затверджені наказом Мінагрополітики (Наказ «Про затвердження Вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів» від 12.03.2019, зареєстрований в МЮУ 07.06.2019, № 593/33564). Відповідні норми є обов'язковим для всіх виробників молочної продукції незалежно від форми власності та підпорядкування. 14 серпня 2024 року в МЮУ було зареєстровано наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11 липня 2024 року № 2033, щодо внесення зміни до Вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів, які були затверджені наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 12 березня 2019 року № 118.

Таким чином, із збільшенням вимог до молокосировини зросли вимоги до молочної продукції. Відповідно чим якісніша сировина, тим кращі показники будуть і готового продукту, тому молокопереробні підприємства зацікавлені в молоці-сировині високої якості.

Відповідно за останні роки спостерігається покращення якості молока, що закуповується у промислових господарствах, збільшується частка молока сорту екстра та вищого. Це пояснюється тим, що на даних підприємствах є відповідні умови для отримання молока високої якості. В сучасних промислових господарствах з виробництва молока сировини розводять племінних високопродуктивних корів. На рис. 1 наведено графічне зображення динаміки загальної чисельності поголів'я великої рогатої худоби в Україні з 2009 по 2023 роки.

Як видно із графіку на рис. 1, загальна чисельність корів стабільно знижується: за 15 років чисельність корів у підприємствах зменшилась на 43,5 %, а у домашніх господарствах – на 61,5 %. Війна в країні ще більш посилила скорочення поголів'я і за прогнозами 2024 р. скорочення сягне, близько, 55 % та 70 % відповідно [5].

Не зважаючи на невтішні прогнози, ринок молочної продукції в Україні є досить конкурентним, що спонукає виробників до постійного розвитку та розширення асортименту. Конкуренція стимулює виробників до пошуку нових технологій та інновацій. Швидкий розвиток технологій у виробництві молочної продукції дозволяє впроваджувати нові види продуктів та покращувати існуючі. Наприклад, виробництво безлактозного молока, пробіотичних йогуртів, збагачених молочних напоїв стає все більш популярним. Ці інновації відповідають попиту споживачів на продукти з покращеними корисними властивостями та альтернативи для людей з індивідуальними особливостями [5].

Асортимент молочної продукції в Україні широкий та різноманітний. Наводимо нижче основні групи молочних продуктів, які користуються попитом та мають високу конкурентоздатність.

Молоко та вершки: різної жирності, пастеризовані, стерилізовані, ультрапастеризовані та знежирені.

Кисломолочні продукти: кефір, ряжанка, йогурт, сметана, сир, творог, кисле молоко та інші.

Тверді сири: український, голландський, чеддер, фета, моцарела та ін.

Рисунок 1 – Загальна чисельність (тис. голів) корів у домашніх господарствах та підприємствах

Джерело: на основі досліджень АВМ, Українська молочна карта 2024

Масло вершкове: різної жирності, солоне та несолоне.

Молочні десерти: сирки глазуровані, йогурти з добавками, морозиво та інші.

Дитяче харчування: молочні суміші, дитячі десерти, каші, кефір та інші.

До складу молочної галузі входять маслоробна, сироробна, молочноконсервна підгалузі та виробництво продукції з незбираного молока. Переробка молока є одним із провідних у структурі харчової індустрії України.

Продукція молочної галузі займає важливе місце у споживчому кошику населення. Витрати на молочні продукти складають до 15 % від загальних витрат на харчування і займають четверте місце після витрат на хлібобулочні, м'ясні, борошняні та макаронні вироби.

Ринок молочних продуктів України дуже різноманітний. Підприємства молочної галузі знаходяться у стані постійної конкуренції, що вимагає від керівництва розширення асортименту продукції, збільшення обсягів реалізації, укладання значних коштів у модернізацію виробництва та поліпшення якості молока та молочних продуктів, виділення значного бюджету на маркетингову діяльність для підтримки лідерства.

За даними Державної служби статистики України виробництво молочних продуктів до війни упродовж 2019–2021 років здійснювали понад 730 суб'єктів господарювання [5]. Лідуючі позиції по кількості

молокопереробних підприємств займають такі регіони: м. Київ, Харківська обл., Львівська обл., Полтавська обл., Вінницька обл.

У 2021 році через роздрібну торгівлю було реалізовано молочних продуктів на суму 49053,8 млн. грн., у т.ч. молока – на 8804,5 млн грн.; сиру сичужного, плавленого та кисломолочного – на 19889,4 млн грн; масла вершкового та продуктів молочних пастоподібних – на 6229,8 млн грн [22].

У зв'язку зі значною конкуренцією на ринку можна виділити низку лідерів, які займають найбільші частки ринку: ДП «Лакталіс-Україна», ТОВ «Данон», ТОВ «Терра Фуд», ТОВ «Люстдорф», ТМ «Галичина», ПрАТ «Молочний альянс», ПрАТ «Вінницький молочний завод «Рошен», ТОВ «Група компаній «Альянс», ПАТ «Вімм-Білл-Данн Україна», ПрАТ «Комбінат «Придніпровський», ПрАТ «Тернопільський молокозавод» та багато інших. У таблиці 2 наведено інформацію щодо асортименту продукції основних гравців ринку молока й молочних продуктів України.

Розвиток асортименту молочної продукції в Україні характеризується наступними тенденціями:

- збільшення частки кисломолочних продуктів. Споживачі все більше піклуються про своє здоров'я та обирають продукти з корисними бактеріями;
- розширення асортименту твердих сирів. Українські виробники освоюють нові рецепти та технології

Таблиця 2 – Асортимент молочної харчових продуктів України у структурі основних виробників

Виробники	Молоко натуральне	Сухе молоко	Згущене молоко	Вершки	Масло	Сметана	Сир кисломолочний	Сир твердий сичужний	М'які та плавлені сири	Кефір	Закваски	Кисломолочні продукти та напої	Ряжанка та ін	Йогурт	Сирки та молочні десерти	Морозиво	Молочні суміші	Дитячі молочні десерти	Продукція рослинного походження
Органічне виробництво																			
ТОВ Органік Мілк,	+				+	+	+	+	+	+				+					+
ТОВ Дубномолоко																			
ТОВ «Галичина»	+			+	+	+	+			+			+	+	+				
ПрАТ Первомайський молочноконсервний комбінат	+		+		+			+											
ТОВ Прайм Снек (сирні снеки)									+										
Хорольський завод дитячого харчування, ТОВ																		+	+
Традиційне виробництво																			
ДП «Лакталіс-Україна»											+	+		+					+
ТОВ «Терра Фуд»	+				+			+	+										+
ТОВ «Данон»	+			+		+	+			+			+	+					+
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»	+				+	+	+							+					
ПрАТ «Комбінат «Придніпровський»			+											+	+				+
ПАТ «Вімм-Білл-Данн Україна»						+	+							+					
ТОВ «Група компаній «Альянс»																			
ПрАТ «Вінницький молочний завод «Рошен»		+	+	+	+									+	+			+	+
ПрАТ «Молочний альянс»	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+
ТОВ «Люстдорф»	+			+	+	+				+		+	+	+					
АТ «Житомирський маслозавод»	+				+	+	+			+		+	+	+		+			+

виробництва твердих сирів, що робить їх продукцію більш конкурентоспроможною на світовому ринку;

– випуск нових видів молочних десертів. Виробники пропонують все більше нових та цікавих видів молочних десертів, які користуються популярністю у споживачів;

– збагачення молочної продукції вітамінами та мінералами. Виробники додають до молочної продукції вітаміни, мінерали та інші корисні речовини, щоб зробити її більш корисною для здоров'я;

– випуск органічної молочної продукції. Все більше споживачів обирають органічну молочну продукцію, яка вироблена без використання штучних добрив та пестицидів.

Українська молочна промисловість має значний потенціал для розвитку. Завдяки впровадженню нових технологій, розширенню асортименту та підвищенню якості продукції, українська молочна продукція може стати ще більш конкурентоспроможною на світовому ринку (табл. 2).

Станом на січень 2024 року органічного молока в Україні вироблено 15.32 тис. тонн, що становить 0,17 % від загального виробництва коров'ячого молока [19]. Це невеликий показник, але він постійно зростає.

Важливо зазначити, що війна в Україні негативно вплинула на молочну промисловість. Багато підприємств були зруйновані або змушені зупинити свою роботу. Це призвело до дефіциту деяких видів молочної продукції та зростання цін. Однак, українські виробники роблять все можливе, щоб відновити виробництво та забезпечити українців якісною молочною продукцією [23].

Молочна галузь України проходить непрості етапи випробування воєнним станом – скорочується поголів'я корів, знижується попит, дорожчає сировина і тисне конкуренція з імпортом. Війна в Україні, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, значно негативно вплинула на молочну промисловість країни. Зруйнування та пошкодження інфраструктури: багато молочних заводів, складів та ферм були зруйновані або пошкоджені внаслідок обстрілів та бойових дій. Це призвело до значних втрат виробничих потужностей та продукції [23].

Перебої з постачанням: через бойові дії та пошкодження транспортної інфраструктури виникли значні перебої з постачанням сировини, матеріалів та готової продукції. Це призвело до дефіциту деяких видів молочної продукції та зростання цін. Зменшення поголів'я худоби: у результаті бойових дій, окупації деяких територій та складнощів з вигодовуванням та доглядом за тваринами, поголів'я худоби в Україні значно скоротилося. Частина розбрелась, частину окупанти використали на м'ясо. Це негативно вплинуло на обсяги виробництва молока та молочної продукції [23].

Через війну багато людей змушені були покинути свої домівки, що призвело до зміни структури споживання молочної продукції. Зменшився попит на деякі види продукції, такі як свіже молоко та вершки, а зріс попит на продукти з тривалим терміном зберігання, такі як сир та згущене молоко. Україна втратила доступ

до деяких експортних ринків, що призвело до значних збитків для виробників молочної продукції [23].

Незважаючи на всі складнощі, українська молочна промисловість продовжує працювати. Підприємства, які не зазнали значних пошкоджень, намагаються відновити виробництво та постачання продукції. Держава також вживає заходів для підтримки галузі, надаючи фінансову допомогу виробникам та стимулюючи експорт.

Однак війна завдала молочній промисловості України значної шкоди. Потрібно буде багато часу та зусиль, щоб відновити галузь до довоєнного рівня. Саме через складні умови роботи галузь почала швидко рухатись «на захід», проактивно комунікуючи з колегами з ЄС і наперед готуючись до імплементації євродиректив. Експерти прогнозують, що український молочний бізнес фактично інтегрується в ЄС раніше, ніж вся країна [1]. Від початку роботи у 2019 році швейцарсько-української Програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України» (QFTP – Quality FOOD Trade Program) спостерігається постійне зростання різної динаміки на ринку молочної галузі [19].

Європейський досвід вивів виробників молочної галузі на високий рівень і вже кілька років поспіль Україна бере участь у європейських конкурсах та фестивалях. У жовтні 2024 року на ювілейній 60-тій Міжнародній виставці харчової промисловості SIAL PARIS 2024 Україною організовано стенд, де 11 компаній-виробників представили свою продукцію (6 – органічну та 5 – молочну) [19].

Сучасні споживачі стають все більш свідомими щодо свого харчування та здоров'я. Це впливає на їхні уподобання щодо молочних продуктів. Зростає попит на органічні, натуральні та функціональні продукти, що змушує виробників постійно вдосконалювати асортимент та пропонувати нові продукти. На рис. 2 наведено динаміку росту поголів'я корів та кількість виробленого молока на підприємствах, що мають органічний сертифікат.

Аналізуючи рис. 2 показано, що від 2009 по 2023 рік число голів та кількість надоїв молока у сертифікованих господарствах зростають. Спостерігається не лише прямолінійний ріст поголів'я, а й питома вага надоїв на одну голову зростає майже вдвічі: у 2009 році на одну корову припадало, в середньому 3,48 т. молока за рік, а у 2023 – 6,7 т.

Що майже вдвічі більше. Позитивна динаміка росту поголів'я сертифікованого виробництва наведена на рис. 3.

Стан виробництва молока у сертифікованих господарствах зображено на рис. 4.

Згідно Молочної карти України Асоціації виробників молока станом на січень 2024 року поки що лише чотири області в Україні мають сертифікат виробника органічної продукції, це: Волинська, Тернопільська, Житомирська та Чернігівська.

Наступний графік постачання молока вищого сорту на переробні підприємства (рис. 5) також свідчить про позитивну динаміку росту в молочній галузі.

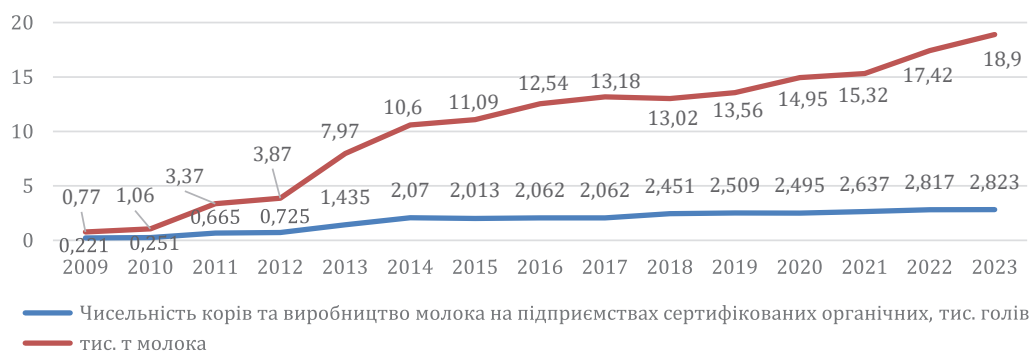

Рисунок 2 – Динаміка росту сертифікованого поголів'я корів та молока за останні 15 років в Україні

Джерело: на основі досліджень АВМ, Українська молочна карта 2024

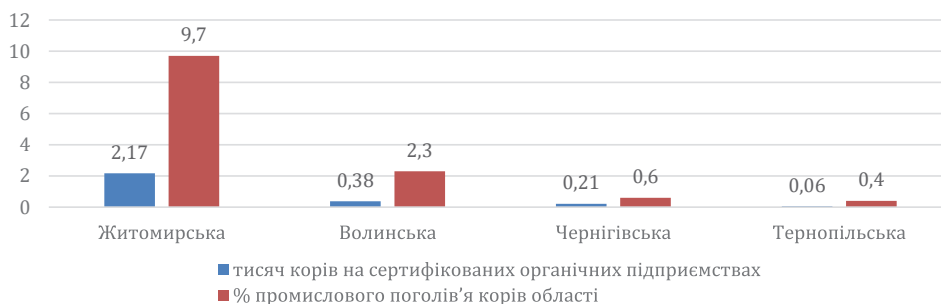

Рисунок 3 – Вирощування поголів'я корів на сертифікованих органічних підприємствах за 2023 р.

Джерело: на основі досліджень АВМ, Українська молочна карта 2024

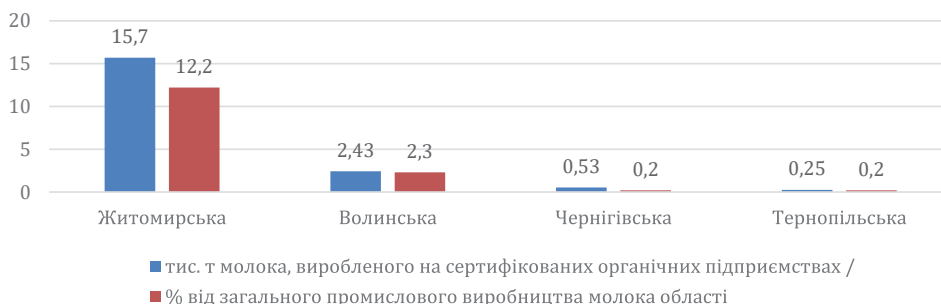

Рисунок 4 – Виробництво молока на сертифікованих органічних підприємствах за 2023 р.

Джерело: на основі досліджень АВМ, Українська молочна карта 2024

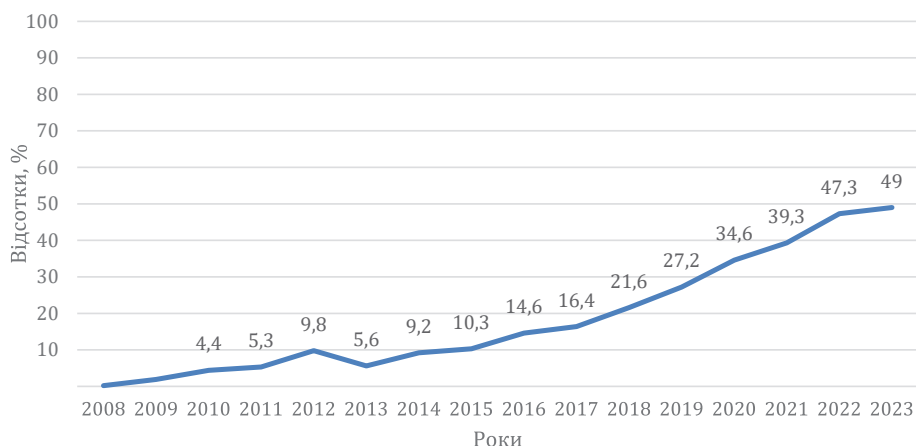

Рисунок 5 – Постачання молока вищого сорту на переробні підприємства, %

Джерело: на основі досліджень АВМ, Українська молочна карта 2024 за винятком тимчасово окупованих Росією територій і тих частин де велися/ведуться військові дії

Молочне скотарство та тваринництво стало «рятівною паличкою» для українських аграріїв, які займаються цим профільним бізнесом. За рахунок дешевого фуражу виробники молока після першого шоку війни отримали можливість не тільки покривати збитки в рослинництві, але і реінвестувати прибутки в збільшення.

Висновки. В результаті дослідження сучасного ринку молочної продукції було виокремлено кілька особливостей сучасного розвитку галузі, які тісно взаємопов'язані внутрішньою виробничою структурою і мають взаємний вплив на формування якості кінцевого продукту. Водночас ці особливості цілком залежать від зовнішніх факторів впливу на молочний ринок.

Було з'ясовано, що основну частку ринку представляє вітчизняна продукція; у структурі готової продукції найбільшу частку займає молоко та вершки, а також різні кисломолочні продукти, переважно напої. Серед основних тенденцій ринку молочної продукції можна виділити основні: тенденція до переходу на здорове і якісне харчування; популярність продуктів без консервантів; збільшення попиту на безлактозну продукцію, присутність якої стимулює продажі молочної продукції; зростання сегменту виробництва рослинних аналогів молока (біомолока). Багато розвинених країн пропагує відмову від класичних молочних продуктів на користь «рослинного» молока.

В результаті проведеного дослідження нами виділено ряд факторів, що впливають на формування асортименту молочної продукції в Україні:

Попит споживачів: Виробники орієнтуються на смаки та вподобання споживачів, досліджуючи ринок та проводячи маркетингові дослідження.

Конкуренція: На ринку молочної продукції України присутні як вітчизняні, так і іноземні виробники. Виробникам доводиться постійно вдосконалювати свою продукцію та пропонувати нові продукти, щоб бути конкурентоспроможними.

Державна політика: Держава може впливати на формування асортименту молочної продукції за допомогою нормативних актів, стандартів та програм підтримки виробників.

Цінова політика: Ціна на молочну продукцію є важливим фактором, який впливає на вибір споживачів. Виробникам доводиться шукати баланс між ціною та якістю, щоб їх продукція була доступною для споживачів.

Одним із ключових факторів, що впливає на формування асортименту молочної продукції, є зміна у демографічних та суспільних тенденціях.

Евакуація населення, пов'язане з війною, зміни в структурі сімей, зміна ставлення до здорового способу

життя – усе це впливає на попит на певні види молочних продуктів.

Здійснений аналіз дозволяє виокремити порядок із факторами впливу також і зону ризику, пов'язану із війною на території нашої держави:

– можливе різке зростання цін на молоко-сировину, що викличе ріст собівартості та стрибок цін на готові продукти;

– зросте дефіцит сирого молока для внутрішніх потреб від приватного сектору;

– спад пропозицій індивідуального сектора (через війну) призведе до росту промислової переробки, для чого потрібні додаткові інвестиції (власне тому молоко-переробні підприємства або інші сектори промисловості повинні розробити взаємовигідні інвестиційні плани);

– подальше зростання імпорту молока та молочних продуктів із ЄС матиме негативні наслідки для внутрішнього ринку.

– скорочення загальної споживчої інфляції (як результат війни) призведе до неминучої інфляції молочної полицки.

На нашу думку, майбутнє молочної промисловості України є складним і невизначеним. З одного боку, війна завдала значної шкоди галузі та призвела до значних втрат виробничих потужностей, поголів'я худоби та експортних ринків. З іншого боку, Україна має значний потенціал для відновлення та розвитку молочної промисловості завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам, розвиненому тваринництву та кваліфікованим кадрам. Це розуміють закордонні партнери і співпрацюють із українськими виробниками, наприклад Швейцарія та Німеччина, Польща і Франція – підтримка цих країн значна й перспективна.

Науковці та експерти галузі стверджують, що при сприятливому розвитку подій галузь має шанси не лише відновитися до довоєнного рівня, але й стати одним із лідерів світового ринку молочної продукції. Успіхи, яких вже вдалося досягти на міжнародному рівні: підтримка провідних європейських асоціацій молочників European Dairy Association та Eucolait продовження режиму експорту українських молочних продуктів до ЄС зі збереженням автономних торговельних заходів. Впродовж останнього періоду значно зросла впізнаваність європейськими установами та галузевими організаціями Асоціації виробників молока, СМПУ, Євроінтеграційного комітету СМПУ та українських молочних компаній. Триває залучення європейських експертів до роботи над «Дорожньою картою євроінтеграції молочної галузі України».

Список використаних джерел:

1. АВМ Асоціація виробників молока. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/pro-avm> (дата звернення: 10.10.2024)
2. Бондаренко В. М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 61–64.
3. Закревська Л. М. Проблеми стандартизації молокопереробних підприємств України в рамках ЄС. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 11. С. 54–57.
4. Затверджено зміни до Вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів. URL: <https://dpss.gov.ua/news/zatverdzheno-zminy-do-vymoh-do-bezpechnosti-ta-iyakosti-moloka-i-molochnykh-produktiv> (дата звернення: 17.10.2024)

5. Інформаційно-аналітичний бюлетень «Ринок молока». URL: <https://infagro.com.ua/ua/2016/04/20/bulletin-rynok-moloka> (дата звернення: 10.10.2024)
6. Карпенко А. В. Управління якістю продукції як ключовий фактор забезпечення конкурентоспроможності продукції молокопереробних підприємств. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 20. С. 345–350.
7. Керанчук Т. Л. Молочна галузь України: перспективи і проблеми розвитку. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2017. № 3(08). С. 133–136. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/25.pdf. (дата звернення: 11.10.2024)
8. Кернасюк Ю. Молочний сектор: реалії і перспективи. *Видання «Агробізнес сьогодні»*. 2015. Березень, № 6. С. 10–12.
9. Козаченко Л. А., Чебан Ю. Ю. Сучасний стан та передумови виникнення кризи на підприємствах молокопереробної промисловості України. *Modern Economics*. 2017. № 2. С. 25–31.
10. Литовченко М. В. Молочна промисловість України: стан та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2015. № 8. С. 30–34.
11. Павличенко М. Г. Ринок молока в Україні та перспективи для різних категорій господарств. *Молочна промисловість*. 2011. № 5. С. 18–20.
12. Пономаренко А. С. Молочна галузь України: проблеми та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2015. № 12(27). С. 169–175.
13. Світові ціни на молоко. URL: <http://milkua.info/uk> (дата звернення: 12.10.2024)
14. Соколов М. Ю. Держпідтримка-2017: у вільне плавання, або як не вмерти на шляху до світлого майбутнього. URL: <http://derzpidtrimka-2017-u-vilne-plavanna-abo-ak-ne-vmerti-na-shlahu-do-svitlogo-majbutnogo> (дата звернення: 10.10.2024)
15. Спілка молочних підприємств України (СМПУ). URL: <https://www.facebook.com/uadairy/> (дата звернення: 11.10.2024)
16. Стахурська С. В. Дослідження ринку молочної продукції України. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 2(13).
17. Степанчук С. О., Єфісько Ю. Ю. Стан та перспективи розвитку молочного ринку України. *Економіка та держава*. 2017. № 5. С. 99–102.
18. Стецюк Я. Ю. Розвиток молочної галузі України. *Ефективна економіка*. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_44 (дата звернення: 09.10.2024)
19. Україна на міжнародній виставці харчової промисловості SIAL PARIS 2024. URL: <https://qftp.org/event/ukraina-na-mizhnarodnij-vystavtsi-kharchovoi-promyslovosti-sial-paris-2024> (дата звернення: 08.10.2024)
20. Федулова І. В. Ринок молочної продукції України: можливості та загрози. *Товари і ринки*. 2018. № 1. С. 15–28.
21. Хімічева Г. І., Капітула П. А. Оцінювання якості та безпечності молочної продукції за вимогами принципів НАССР та стандартів ДСТУ ISO 22000. *International scientific e-journal. Lógos. online*. 2020 № 15. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.04.html> (дата звернення: 12.10.2024)
22. Ціни як в Європі. Яким був 2023 рік для виробників та переробників молока? URL: <https://latifundist.com/blog/read/3054-tsini-yak-v-yevropi-yakim-buv-2023-rik-dlya-virobnikiv-ta-pererobnikov-moloka> (дата звернення: 15.10.2024)
23. Як війна-2022 змінює ринок молока в Україні URL: <https://zemiak.com/biznes/2590-yak-viyna-2022-zminyuuyet-rynok-moloka-v-ukrajini> (дата звернення: 10.10.2024)

References:

1. AVM Asotsiatsiia vyrobnykiv moloka [Milk Producers Association]. Available at: <https://avm-ua.org/uk/post/pro-avm> (accessed 10.10.2024) [in Ukrainian]
2. Bondarenko V. M. (2008). Rozvytok efektyvnoho vyrobnytstva moloka ta yoho promyslovoi pererobky v Ukraini [Development of efficient milk production and industrial processing in Ukraine]. *Економіка АПК*, № 5. P. 61–64. [in Ukrainian]
3. Zakevska, L. M. (2017). Problemy standartyzatsii molokopererobnykh pidpriemstv Ukrainy v ramkakh YeS [Problems of standardisation of Ukrainian dairy processing enterprises within the EU]. *Економіка та управління підприємствами*, (11), 54–57. [in Ukrainian]
4. Zatverdzheno zminy do Vymoh do bezpechnosti ta yakosti moloka i molochnykh produktiv [Amendments to the Requirements for Safety and Quality of Milk and Dairy Products were approved]. Available at: <https://dpss.gov.ua/news/zatverdzheno-zminy-do-vymoh-do-bezpechnosti-ta-iakosti-moloka-i-molochnykh-produktiv> (accessed 17.10.2024) [in Ukrainian]
5. Informatsiino-analitychnyi biuletен "Rynok moloka" [Information and analytical bulletin 'Milk Market']. Available at: <https://infagro.com.ua/ua/2016/04/20/bulletin-rynok-moloka> (accessed 10.10.2024) [in Ukrainian]
6. Karpenko, A. V. (2017). Upravlinnia yakistiu produktsii yak kliuchovyi faktor zabezpechennia konkurentospromozhnosti produktsii molokopererobnykh pidpriemstv [Product quality management as a key factor in ensuring the competitiveness of dairy processing enterprises]. *Економіка та управління підприємствами*, (20), 345–350. [in Ukrainian]
7. Keranchuk T. L. (2017). Molochna haluz Ukrainy: perspektyvy i problemy rozvytku [Dairy industry of Ukraine: prospects and problems of development] *Skhidna Yevropa: Ekonomika, biznes ta upravlinnia*. № 3(08). P. 133–136. Available at: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/25.pdf (accessed 11.10.2024) [in Ukrainian]
8. Kernasiuk Yu. (2015). Molochnyi sektor: realii i perspektyvy [Milk Sector: Realities and Perspectives]. *Vydannia "Ahrobiznes sohodni"*, March, № 6. P. 10–12 [in Ukrainian]
9. Kozachenko L. A., Cheban Yu. Yu. (2017). Suchasnyi stan ta peredumovy vynyknennia kryzy na pidpriemstvakh molokopererobnoi promyslovosti Ukrainy [Current state and preconditions of the crisis in the Ukrainian dairy industry]. *Modern Economics*, № 2. P. 25–31. [in Ukrainian]
10. Lytovchenko M. V. (2015). Molochna promyslovist Ukrainy: stan ta perspektyvy rozvytku [Dairy industry in Ukraine: current state and development prospects]. *Ahrosvit*. № 8. P. 30–34. [in Ukrainian]
11. Pavlychenko M. H. (2011). Rynok moloka v Ukraini ta perspektyvy dlia riznykh katehorii hospodarstv [Milk market in Ukraine and prospects for different categories of farms]. *Molochna promyslovist*, № 5. P. 18–20. [in Ukrainian]

12. Ponomarenko A. S. (2015). Molochna haluz Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku [Dairy industry in Ukraine: problems and prospects for development], *Young Scientist*. № 12(27). P. 169–175. [in Ukrainian]
13. Svitovi tsyny na moloko [Global Milk Prices]. Available at: <http://milkua.info/uk> (accessed 12.10.2024) [in Ukrainian]
14. Sokolov M. Yu. Derzhpidtrymka-2017: u vilne plavannia, abo yak ne vmerty na shliakhu do svitloho maibutnogo [State support-2017: free floating, or how not to die on the way to a bright future]. Available at: <http://derzpidtrimka-2017-u-vilne-plavanna-abo-ak-ne-vmerti-na-slahu-do-svitlogo-majbutnogo> (accessed 10.10.2024) [in Ukrainian]
15. Spilka molochnykh pidpriemstv Ukrainy (SMPU) [Union of Dairy Enterprises of Ukraine (UDEP)]. Available at: <https://www.facebook.com/uadairy/> (accessed 11.10.2024) [in Ukrainian]
16. Stakhurska S. V. (2023). Doslidzhennia rynku molochnoi produktsii Ukrainy [Research of the dairy market of Ukraine]. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen*. № 2(13) [in Ukrainian]
17. Stepanchuk S. O., Yefisko Yu. Iu. (2017). Stan ta perspektyvy rozvytku molochnoho rynku Ukrainy [The state and prospects of the Ukrainian dairy market]. *Ekonomika ta derzhava*. № 5. P. 99–102. [in Ukrainian]
18. Stetsiuk Ya. Yu. (2015). Rozvytok molochnoi haluzi Ukrainy [Development of the dairy industry of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*. № 6. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_44. (accessed 09.10.2024) [in Ukrainian]
19. Ukraina na mizhnarodnii vystavtsi kharchovoi promyslovosti SIAL PARIS 2024 [Ukraine at the international food industry exhibition SIAL PARIS 2024] Available at: <https://qftp.org/event/ukraina-na-mizhnarodnij-vystavtsi-kharchovoi-promyslovosti-sial-paris-2024> (accessed 08.10.2024) [in Ukrainian]
20. Fedulova I. V. (2018) Rynok molochnoi produktsii Ukrainy: mozhlyvosti ta zahrozy [Market of dairy products of Ukraine: opportunities and threats]. *Tovary i rynky*. № 1. P. 15–28. [in Ukrainian]
21. Khimicheva H. I., Kapitula P. A. (2020) Otsiniuvannia yakosti ta bezpechnosti molochnoi produktsii za vymohamy pryntsyviv NASSR ta standartiv DSTU ISO 22000 [Assessment of quality and safety of dairy products according to the requirements of HACCP principles and DSTU ISO 22000 standards]. *International scientific e-journal. Λόγος. online*. № 15. Available at: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.04.html> (accessed 12.10.2024) [in Ukrainian]
22. Tsyny yak v Yevropi. Yakym buv 2023 rik dlia vyrobnykiv ta pererobnykiv moloka? [Prices like in Europe. What was 2023 like for milk producers and processors?]. Available at: <https://latifundist.com/blog/read/3054-tsini-yak-v-yevropi-yakim-buv-2023-rik-dlya-virobnikiv-ta-pererobnykiv-moloka> (accessed 15.10.2024) [in Ukrainian]
23. Yak viina-2022 zminiuie rynek moloka v Ukraini [How the war of 2022 is changing the milk market in Ukraine]. Available at: <https://zemliak.com/biznes/2590-yak-viina-2022-zminyuie-rynek-moloka-v-ukrajini> (accessed 10.10.2024) [in Ukrainian]

Liliya Ivashyna, Larisa Byshovets

Cherkasy State Technological University

Oksana Oliferchuk

Higher Education Institution

«Open International University of Human Development «UKRAINE»

DAIRY PRODUCTS MARKET IN UKRAINE: RANGE AND QUALITY

The article analyses the range and quality of dairy products in Ukraine and identifies the factors influencing their formation. The legislative framework regulating state relations in the industry in the domestic and foreign markets is considered. The trends in the development of the dairy industry in recent years and the impact of the war on domestic demand for dairy products and pricing policy are studied. Prospects for the development of the industry are outlined. The experience of interaction between domestic producers and EU countries is studied. The purpose of the presented work is to study the main problems of the modern dairy market, to analyse the factors influencing the formation of the range and quality of dairy products in Ukraine. In the course of the research, abstract and logical, informative and analytical methods, the method of statistical and economic groupings of systemic and comparative analysis, generalisation, synthesis, and graphical methods were used to demonstrate the results of the study. The theoretical and methodological basis of this study is based on scientific publications, works of domestic and foreign scientists on the dynamics of the dairy industry and the market for milk and dairy products, data from the State Statistics Service of Ukraine and the Association of Milk Producers. The growing demand for Ukrainian dairy products on the foreign market stimulates the development of production. Requirements to product quality, as one of the main factors influencing public health, create a demand for organic food among consumers. Therefore, Ukrainian producers are increasingly focusing their activities on this sector, which requires the introduction of innovative technologies or the reconstruction of old ones, which in turn leads to a positive brand image both in the domestic and foreign markets. Partnerships are developing, the range of products is expanding, and quality is improving – the market is saturated, developing and stabilising. Competitiveness and production volumes are growing. Launching products on foreign markets requires strict adherence to international quality and safety standards to be competitive in European markets. To ensure sustainable development, it is necessary to analyse the situation in depth and comprehensively and forecast all critical points of production. Based on the analysis of statistical data and expert assessments of the market, we have identified the main factors influencing the growth of economic indicators of production activity and improving the quality of milk and dairy products. Further scientific research on expanding the range of dairy products will help to better meet the consumer needs of the population, which in turn will help to enrich restaurant menus with quality dairy products and develop a culture of their consumption. The results of the study may be useful for restaurant business professionals, scientists, teachers and students of the specialities 'Food Technologies (in the restaurant industry)', 'Food Technologies', 'Hotel and Restaurant Business'.

Keywords: dairy industry, milk, dairy products, range of products, quality of dairy products, restaurant business.

Статтю подано до редакції 21.10.2024